

Marian Gabrowski

KOLEJNY ZAGINIONY KRZYŻ Z GORZESZOWA

W przedostatnim numerze „Pomników Dawnego Prawa” opisałem swoje poszukiwania zaginionego krzyża z Gorzeszowa (niem. Görtelsdorf). Zauważyłem wówczas, że obiekt ten, prawdopodobnie w wyniku nieporozumienia, został błędnie przypisany do tej miejscowości, podczas gdy w rzeczywistości znajduje się on na terenie sąsiednich Olszyn¹.

Warto jednak zauważyć, że choć współczesne opracowania o tym nie wspominają, to niegdyś w Gorzeszowie miał zagać jeszcze jeden taki zabytek dawnego prawa. Bliższe informacje na ten temat znajdujemy w publikacjach sprzed 1945 r. Najstarsza znana mi wzmianka o tym krzyżu pochodzi z 1929 r. Ernst Kunick, opisując kamiennych świadków dawnego prawa na ziemi kamiennogórskiej, wspomina: *Pokolenie temu krzyż pojednania, który niegdyś stał przy drodze przez przełęcz między Gorzeszowem a Grzędami Górnymi, zniknął bez śladu*². Brakuje tu dokładnej informacji na temat daty zaginięcia zabytku. Skoro jednak miało to miejsce „pokolenie wcześniej”, można przypuszczać, że chodzi o drugą połowę XIX w.

Wzmianka o tym obiekcie pojawia się również w artykule prasowym z 1941 r., poświęconym krzyżowi wmurowanemu w ścianę dawnej gorzeszowskiej karczmy, który zachował się do dziś. Na zakończenie krótkiego opisu anonimowy autor dodaje: *Ponadto mówi się, że krzyż pojednania stał również na starej drodze przez przełęcz do Grzęd, około trzystu metrów od starych okopów z wojny śląskiej w 1759 r. To, czy krzyż z karczmy sądowej jest tożsamy z tym ostatnim, wymaga jeszcze wyjaśnienia*³. Jak widać, pojawiają się tu wątpliwości, czy nie chodziło przypadkiem o krzyż wmurowany w ścianę karczmy. Jednak przywołany artykuł w opisie tamtego obiektu zauważa: *Zgodnie z przekazami ustnymi, ten kamienny krzyż stał pierwotnie około stu metrów od obecnej lokalizacji, na wysokim skraju drogi przy wjeździe do wioski*⁴.

Przytoczone powyżej źródło dość precyzyjnie wskazuje ostatnią znaną lokalizację zaginionego krzyża kamiennego. Miał on znajdować się przy starej drodze przez przełęcz, określanej tu mianem *Paßstraße*. Warto tu zauważyć, że choć słowo *Paßstraße* oznacza w języku niemieckim drogę wiodącą przez przełęcz górską (*Paß* = przełęcz, *Straße* = droga), to w tym przypadku nazwa *Paß* odnosi się do konkretnej przełęczy we Wzgórzach Krzeszowskich, przez którą prowadził polna droga łącząca Gorzeszów z Grzędami. Przełęcz ta nosiła niegdyś nazwę *Der Paß*, dziś natomiast nazywa się Przełęcz Żłób⁵.

1. Fragment archiwalnej mapy topograficznej z zaznaczoną lokalizacją miejsc wspomnianych w artykule, opr. M. Gabrowski.

Natrafiłem też na następujący opis istniejących tu okopów: *Stara droga przez przełęcz, która odchodzi przy Diabelskiej Maczudze i prowadzi przez Przełęcz Żłób do Grzędy, na jej szczycie przecina z obu stron okopy strzeleckie pochodzące z 1759 r., zbudowane podczas walk przeciwko Austriakom nacierającym od Boguszowa, które rozciągają się w lasach na ponad sto metrów⁶.*

Wspomniane okopy są do dziś wyraźnie widoczne na lidarowym zobrazeniu terenu. Wiadomo, że krzyż miał się znajdować w odległości trzystu metrów od nich. Jednakże przed, czy też za okopami? Korzystnym zbiegiem okoliczności jest fakt, że właśnie trzysta metrów za nimi znajduje się granica pomiędzy wioskami Grzędy i Gorzeszów. Można podejrzewać, że gdyby krzyż znajdował się w tak charakterystycznym miejscu, to autor przywołanej relacji wspomniałby o tym. Dlatego zakładam, że krzyż stał trzysta metrów przed okopami, a więc od strony Gorzeszowa.

Przygotowując artykuł, wybrałem się w opisywane w nim miejsce. Współcześnie z Gorzeszowa na Przełęcz Żłób prowadzi zielony szlak turystyczny, biegnący wzdłuż polnej drogi, którą niegdyś określano mianem

2. Droga na Przełęcz Żłób w okolicach miejsca, gdzie niegdyś stał zaginiony krzyż,
fot. M. Gabrowski.

Paßstraße. Bez problemu udało mi się zlokalizować dawne okopy, które do dziś są wyraźnie widoczne w terenie. Jednak trzysta metrów przed nimi widziałem jedynie porośniętą bujną roślinnością pobocza drogi, która skutecznie utrudniałaby ewentualne poszukiwania krzyża. Niestety, wszystko wskazuje na to, że ślad po nim zaginął bezpowrotnie...

¹ M. Gabrowski, *Poszukiwania zaginionego krzyża z Gorzeszowa*, „Pomniki Dawnego Prawa”, z. 65-66, marzec-czerwiec 2024, s. 82-91.

² E. Kunick, *Steiner Zeugen mittelalterlichen Rechtes in unserem Kreise*, „Heimatbuch des Kreises Landeshut“, Bd. I, 1929, s. 347; w oryginale: *Seit einem Menschenalter ist das Sühnekreuz, das einst am Paßwege Görtelsdorf-Oberkonradswaldau stand, spurlos verschwunden*.

³ *Noch ein Denkmal alter Gerichtsbarkeit. Das vergessene Sühnekreuz in Görtelsdorf*, „Landeshuter Beobachter“, nr 158, 9 Juli 1941, b.p.; w oryginale: *Des weiteren soll aber auch ein Sühnekreuz an der alten Paßstraße nach Konradswaldau, etwa dreihundert Meter von den alten Schützengräben aus dem Schlesischen Kriege im Jahre 1759 entfernt, gestanden haben. Ob das im „Gerichtskretschem“ befindliche Kreuz mit dem letztgemeinten identisch ist, bedarf noch der Aufklärung*.

⁴ *Ibidem*; w oryginale: *Ursprünglich soll dieses Steinkreuz nach mündlichen Ueberlieferungen etwa hundert Meter von seinem jetzigen Standort entfernt, am Eingang des Dorfes auf dem erhöhten Straßenrande seinen Platz gehabt haben*.

⁵ M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórze Bramy Lubawskiej*, Zawory, Wrocław 1997, s. 281.

⁶ H. Wesner, *Heimat, wie bist du doch schön! Görtelsdorf, das Dorf an den Zwergsteinen*, „Schlesischer Gebirgsbote“, nr 4/1966, s. 58; w oryginale: *Die alte Paßstraße, die am Teufelstein abzweigt und über den Paß nach Konradswaldau führt, berührt auf der Paßhöhe rechts und links die aus dem Jahre 1759 stammenden, im Kampf gegen die von Gottesberg her anrückenden Österreicher errichteten Schützengräben, die sich mehrere 100 Meter weit in den Wäldern hinziehen*.

Zusammenfassung

EIN WEITERES VERLORENES KREUZ AUS GÖRTELSDORF (GORZESZÓW)

In diesem Artikel stellt der Autor die Geschichte eines vergessenen das Sühnekreuz vor, das laut Quellen aus der Vorkriegszeit an der alten Straße über den Paßstraße (Przełęcz Żłób), der Görtelsdorf mit Oberkonradswaldau (Grzędy Górne) verband, als Zeuge diente. Quellen aus den Jahren 1929 und 1941 zeigen, dass dieses Kreuz wahrscheinlich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts verschwand. Als Standort wurde die Nähe zu den Schützengräben aus dem Schlesischen Krieg von 1759 angegeben, etwa dreihundert Meter davon entfernt, höchstwahrscheinlich auf der Görtelsdorfer Seite. Die erwähnte Straße, früher Paßstraße genannt, führte über den heute als Przełęcz Żłób bekannten Pass. Der Autor begab sich zu diesem Ort und konnte zwar problemlos die alten Schützengräben finden, doch an der Stelle, die als Standort des Kreuzes bezeichnet wird – überwuchert und schwer zugänglich – waren keine Spuren dieses Objekts zu finden. Alles deutet darauf hin, dass dieses Denkmal des alten Rechts unwiederbringlich verloren gegangen ist.

Resumé

DALŠÍ ZTRACENÝ KŘÍŽ Z GORZESZOWA

V článku autor přibližuje historii zapomenutého smírčího kříže, který podle předválečných pramenů stával kdysi u staré cesty přes horské sedlo Żłób, spojující Gorzeszów s Grzędami. Zmínky z let 1929 a 1941 naznačují, že kříž pravděpodobně zmizel ve druhé polovině 19. století. Jeho umístění bylo popisováno jako místo poblíž zákopů ze slezské války z roku 1759, přibližně tři sta metrů od nich, s největší pravděpodobností na straně ke Gorzeszowu. Zmíněná cesta, dříve nazývaná Paßstraße, vedla přes sedlo dnes známé jako Przełęcz Żłób. Autor se na toto místo vydal, a i když se mu podařilo snadno najít staré zákopy, místo označované jako lokalita kříže – zarostlé a obtížně přístupné – neodhalilo žádné stopy po tomto objektu. Vše nasvědčuje tomu, že tato památka dávného práva nenávratně zmizela.